

Presentació

Conrad Vilanou*

Tot indica que estem immersos en una de les més profundes crisis financeres que sacsegen, històricament i cíclicament, l'economia mundial. L'abast de les dificultats i el cost social que se'n pugui derivar són encara inavaluables. Certament que mai com ara s'havia parlat tant dels destrets de l'estat de benestar. Talment sembla com si en aquest temps de crisi, de recessió, d'atur, de desajustaments monetaris, de dèficit públic, de congelació salarial, de lluites contra la inflació, de contenció de la despesa, de fallida i tancament d'indústries, de contractació laboral precària, s'hagués consumat el trencament -insinuat si més no en la crisi de primeres matèries de 1973- de la fórmula keynesiana, segons la qual era possible un intervencionisme econòmic d'Estat que, per mitjà del pacte social, rectificqués i corregís el rumb de l'economia liberal, tot intentant

una redistribució més justa de les rendes procurant, a l'enssem, l'extensió del sistema de protecció social (pensions, assegurances obligatòries per a malalties, invalidesa i atur, empara sanitària i dret a l'educació gratuïta, entre d'altres serveis públics).

Allunyats, doncs, de l'optimisme de les polítiques de desenvolupament il·limitat d'altra hora, quan les reconversions han deixat pas a una decidida reclamació de millores en la productivitat i en la competitivitat, s'escolten veus que recomanen -especialment pel que fa al sector públic- una austeritat no gens menystenible, i que reclamen no solament la racionalització de la despesa pública sinó també el seu màxim aprofitament i rendiment.

Des del segle XVIII els economistes han posat de relleu la importància de la inversió en recursos humans. És cert que els motius i argumentacions de la seva defensa són múltiples. Tant Malthus com Adam Smith sostenien, per exemple, que un poble educat seria menys procliu als atzucacs revolucionaris que un poble inculte, mentre que altres autors han emfasitzat els beneficis productius i tecnològics que es poden aconseguir amb una mà d'obra ben formada i més ben qualificada, és a dir, invertint en capacitat professional. En aquest sentit no podem oblidar tampoc aquell enfocament del «factor residual» -la famosa variable de Denison-, que justifica el creixement del PNB

* Conrad Vilanou i Torrano és professor titular del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona. Autor de diversos estudis sobre història de l'educació, ha participat recentment en l'obra col·lectiva *Quinze pédagogues, leur influence aujourd'hui*. París, Armand Colin, 1994.

d'un país quan no s'explica suficientment per mitjà del treball i del capital.

L'escepticisme sobre les inversions en capital humà -això és, en educació- només ha quallat a partir de la dècada dels vuitanta, i com a conseqüència de l'ascens del pensament neoliberal que seguit els consells i orientacions d'autors com M. Friedman i R. Nozick -autor d'aquella *Anarchy, State and Utopia*, on es qüestionava ja l'any 1974, molt agosaradament, el «Welfare State»- reivindica un estat minimal que, fomentant la lliure iniciativa i concurrència per mitjà de processos tipus «mà invisible», redueix l'acció de l'Estat a un paper secundari -semblant al d'una agència d'assegurances a l'engròs-, tot mantenint una actitud clarament no intervencionista ja que el bé més preuat per aquesta tradició neoliberal continua sent -com en altra hora- la llibertat absoluta de la iniciativa personal i privada.

Però malgrat aquestes escames neoliberals són encara molts els que defensen les doctrines del capital humà que foren formulades, de manera sistemàtica, pel premi Nobel d'economia Theodore W. Schultz. En efecte, la teoria del capital humà -subratllant la dimensió econòmica dels coneixements i de l'aprenentatge- es va forjar lentament al llarg de la primera meitat del segle XX -on sobresurten noms com els d'Alfred Marshall i Frank Taussig-, moment en què es va articular de-

finitivament l'expressió «capital humà», a partir de les contribucions teòriques de Robert Solow i Theodore W. Schultz durant la dècada dels anys cinquanta i al començament dels seixanta. Fou aquest darrer qui davant la prodigiosa revifalla de l'economia europea després de la Segona Guerra Mundial encunyà el terme «capital humà», per tal de donar raó d'un creixement econòmic que no s'explicava des dels paràmetres econòmics habituals.

De manera immediata l'aparició de la teoria del «capital humà» va donar lloc al naixement d'una nova disciplina científica i universitària, és a dir, de l'economia de l'educació, matèria que no obstant haver estat bandejada dels nostres plans d'estudi, té -entre nosaltres- una certa tradició. A tall d'il·lustració recordem -entre d'altres- els treballs de J. Grifoll Guasch (*Aspectes econòmics de l'educació. Rendibilitat de l'educació*. Barcelona, 1969), de J. L. Romero (*El capital humano. Ideas para la aplicación social de la enseñanza en España*. Madrid, 1969), J. Fernández de Castro (*Reforma educativa y desarrollo capitalista. Informe crítico de la Ley de Educación*. Madrid, 1973), els múltiples estudis de R. Diez Hochleitner, etc. També en els darrers anys han estat freqüents els estudis i treballs, i també associacions -des d'aquestes mateixes pàgines el professor Oroval dona notícia de les activitats de l'AEDE (Associació de l'Economia de l'Educa-

ció)-, que aborden l'economia de l'educació. Finalment ens hem de congratular per la seva incorporació al nou Pla d'estudis de la llicenciatura en Pedagogia. Vet aquí, doncs, algunes de les raons que fan de l'Economia de l'Educació -tal com apunta el mateix professor Oroval en la seva contribució en aquesta Tribuna- una disciplina en formació.

Avui -sortosament per a tots nosaltres- els estudis sobre el capital humà tornen a sovintejar. Existeix una notable i excel·lent bibliografia econòmica que palesa i documenta històricament les íntimes connexions i relacions existents entre l'educació, el capital humà i el desenvolupament econòmic. A més del clàssic llibre de C. Cipolla *Educación y desarrollo en Occidente* (Barcelona, 1970), i d'altres de semblants, com aquella *Educación y economía en la España ilustrada* (Madrid, 1988) del professor Agustín Escolano, no podem negligir els brillants i nous estudis dirigits pels professors Gabriel Tortella i Clara Eugenia Núñez que, d'un temps ençà, han subratllat la importància i transcendència que ha tingut per a l'economia mundial la teoria del capital humà. L'edició del professor Tortella del treball col·lectiu *Education and Economic Development since the Industrial Revolution* (València, 1990), la publicació de la monografia de la professora Clara Eugenia Núñez *La fuente de la riqueza. Educación y desarrollo económico en la España contemporánea* (Madrid, 1992), i tan-

mateix, l'obra d'ambdós autors *La maldición divina. Ignorancia y atraso económico en perspectiva histórica* (Madrid, 1993), confirma l'existència d'una nova i significativa sensibilitat a favor de la teoria del capital humà. Aprofitant els vents d'aquest esparpèll, serà bo que els pedagogs estiguem amatents a tot allò que afecta i incideix sobre l'economia de l'educació, més encara ara que els trasbalsos econòmics aturen i endarrereixen la tan esperada i anhelada Reforma Educativa. Després de molts anys de treballs, d'il·lusions i afanys, la manca de recursos frena, de bell nou, una reforma educativa. Paradoxalment sembla que hi hagi una espècie de malèfica coincidència -a la nostra història més recent- entre les reformes educatives començades i les crisis econòmiques, tal com va succeir malauradament amb la Llei general d'educació de 1970 i la subsegüent crisi econòmica de 1973.

Per totes aquestes i altres possibles raons no serà de sobres -molt factiblement- una Tribuna dedicada a l'economia de l'educació, matèria emergent entre les distintes disciplines que integren l'ampli paradigma de les ciències de l'educació. Hem procurat incorporar diversos punts de vista i enfocaments, per tal de bastir un debat obert i contrastat. És evident que no hi són presents totes les possibles perspectives, ni totes les posicions. Es tracta, només, d'una aproximació temàtica que, a manera de diàleg plural, vol

contribuir a desenvolupar aquest tipus de sensibilitat i cura per a les qüestions econòmiques.

A fi d'aconseguir-ho, hem estructurat aquesta Tribuna en dos grans apartats ben diferenciats. El primer manté un to acadèmic, ja que reuneix tot un seguit de contribucions sobre aspectes puntuals i específics de l'economia de l'educació. La primera aportació és la del professor Hugo Casanova, expert en planificació educativa, que des d'un horitzó macroeconòmic afronta la complexa articulació entre educació i economia.

Per la seva banda, el professor Lluís Tort, especialista en organització i direcció de centres, ens fa avinent una suggestiva proposta per tal de superar amb èxit l'antinòmia crisi econòmica-crisi educativa. Tot seguit el professor Francesc Raventós -des de la seva experiència comparativa- ens ofereix unes interessants reflexions, d'inequívoca voluntat europeïsta, sobre el futur de la integració europea i les seves polítiques educatives.

El contrapunt feminista ve donat per l'aportació de les professores Antonieta Carreño i Caterina Lloret. Presenten, en el seu treball, una altra història, o si es vol, l'altra cara de la moneda, en palesar la sempiterna subordinació que l'educació de les dones ha mantingut respecte als diversos sistemes econòmics dominants.

La professora Maite Soler ens ofereix -a la vista d'exemples

forasters- un projecte per tal d'implantar l'autonomia econòmica del centre docent, tot dibuixant un model de gestió àgil i molt flexible, ben lluny de la rigidesa i burocratització generalment imperants.

Després de la seva assistència i participació a la conferència de Rio resulta d'allò més adient el contrapunt que la professora Pilar Heras traça des de la perspectiva del medi ambient, en relacionar el binomi economia/educació amb els conceptes de medi ambient i desenvolupament.

Tanca aquesta primera part el treball del professor Oroval -ja esmentat més amunt-, que en una atapeïda síntesi dóna notícia dels trescs i esforços que s'estan realitzant per tal de consolidar l'estudi i el tractament de l'economia de l'educació.

En la segona part de la Tribuna -coordinada pel professor Javier Ventura- s'apleguen, a manera d'enquesta oberta, les opinions i consideracions que sobre les relacions entre l'economia i l'educació han respost les persones següents: Josep M. Bas Adam, director general de Programació i Inversions del Ministeri d'Educació i Ciència; Antoni Gelonch i Viladegut, secretari general del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya; Alfred Molinas i Bellido, president del Foment del Treball Nacional; i Joan Carles Gallego i Herrera, secretari general de la Federació d'Ensenyament de Catalunya de Comissions Obreres.